

FTAXP 18.49.09

А. Макумова¹Т.О. Изім¹ – ғылыми жетекші¹ Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Астана, Қазақстан)

**ЗАУЫРБЕК МОЛДАҒАЛИҰЛЫ РАЙБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚ БИ ӨНЕРІНІҢ
ДАМУЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕ ҚОЛТАҢБАСЫ
(Студенттер мен магистранттардың І Академияшілік
ғылым апталығында оқылған баяндама)**

Аннотация

Мақала көрнекті балетмейстер Заурбек Молдағалиұлы Райбаевтың қазақ би өнерін дамытудағы ерекше қолтаңбасы жайында болмақ. Биші бола тұра ол өз шығармашылығын балетмейстерлік өнермен ұштастыруды ұйғарды. Айтулы педагог билерінде қазақ биінің бай пластикасы мен лексикасын пайдалана отырып, қимыл лирикасы мен темпераментін бере білді. З. Райбаев билері техникалық күрделілігімен, суреттемесі мен лексикасының әр түрлілігімен, сахналық әсем бояуымен ерекшеленеді.

Тірек сөздер: би, балетмейстер, техникалық күрделілік, балетмейстерлік өнер, қимыл лирикасы.

А. Макумова¹Т.О. Изим¹ – научный руководитель¹ Казахская национальная академия хореографии
(Астана, Казахстан)

**ОСОБОЕ ОТЛИЧИЕ ЗАУРБЕКА МОЛДАГАЛИУЛЫ РАЙБАЕВА В
РАЗВИТИИ КАЗАХСКОГО ИСКУССТВА ТАНЦА
(Доклад, прочитанный на I Внутривузовской Неделе
науки студентов и магистрантов)**

Аннотация

Статья посвящена особому отличию известного балетмейстера Заурбека Молдағалиұлы Райбаева в развитии казахского искусства танца. Будучи танцором он решил объединить свое творчество с балетмейстерским искусством. Великий педагог сумел донести в своих танцах лирику движений и темперамент через богатую пластику и лексику казахских танцев. Танцы З. Райбаева отличаются своей технической сложностью, многообразием характеристики и лексики, сценической красотой.

Ключевые слова: танец, балетмейстер, техническая сложность, балетмейстерское искусство, лирика движений.

A. Makumova¹

T.O. Izim¹ - supervisor of studies

¹ Kazakh National Academy of Choreography
(Astana, Kazakhstan)

**SPECIAL DISTINCTION OF ZAURBEK MOLDAGALIULY RAIBAYEV IN
THE DEVELOPMENT OF KAZAKH DANCE ART
(A report read on the 1st International Academic
Week of the Science of Students and Master Students)**

Annotation

The article is devoted to the special distinction of the well-known ballet master Zaurbek Moldagaliuly Raibayev in the development of Kazakh dance art. As a dancer, he decided to combine his work with choreography. The great teacher was able to convey in his dances the lyrics of the movements and temperament through the rich plasticity and vocabulary of Kazakh dances. Dances of Z. Raibaev differ in their technical complexity, variety of characteristics and vocabulary, scenic beauty.

Keywords: *dance, choreographer, technical complexity, choreography, movement lyricism.*

Заурбек Молдағалиұлы Райбаев 1932 жылдың 13 ақпанында Алматыда дүниеге келді. Көрнекті балетмейстер, педагог, Қазақстан өнер қайраткері (1958ж.), Қазақстанның Халық артисі (1982ж.), Мемлекеттік сыйлықтың иегері (1986 ж.). Құрмет белгісі орденімен марапатталған. Қазақстан өнер қайраткері, балетмейстер. 1952 жылы Алматы хореография училищесін А.В. Селезневтың класы бойынша

бітірді.

1954 жылы Ленинград училищесінде педагогтар: И.Д.Бельский, А.А.Писарев, А.И.Пушкин, А.И.Бочаровтардан кәсіби деңгейін көтеру курсынан өтті.

Кең тынысты, техникалық дайындық деңгейі жоғары биші З.Райбаев қазақстан хореография мектебінің түлегі, Ленинград училищесінде білім деңгейін көтеріп келген жылдары театр репертуарындағы балет спектакльдеріндегі барлық басты партияларды биледі. 1954-1958 жылдар аралығында Евгений («Медный всадник»), Зигфрид («Лебединое озеро»), Базиль («Дон кихот»), Нұралы, Вацлав («Бахчисарайский фонтан»), Шурале («Шурале»), Сабыр («Дорогой дружбы») партияларын сахналаған. Сол кезеңдерде «Танец золотого орла» биі З.Райбаев орындауында танымал билердің бірі болды. Дегенмен, осындай биші бола тұра ол өз шығармашылығын балетмейстерлік өнермен ұштастыруды ұйғарды.

1962 жылы педагог-балетмейстер Л.М.Лавровскийдің класы бойынша Мәскеудің Мемлекеттік театр өнері институтын (ГИТИС) бітіріп келген З.Райбаевтың алғашқы бір актілі балеттеріне Шопеннің «Шопениана» (1962ж.), Чайковскийдің «Франческа де Римини» (1962ж.) және Равельдің «Болеро» (1962ж.) балеттері енді. Балетмейстердің бұл қойылымдары театр өмірінде жаңа жол ашқан бір белеске айналды.

1964 жылдан Абай атындағы Мемлекеттік академиялық опера және балет театрының бас балетмейстері қызметін атқарады. Ғ.Жұбанованың «Легенда о белой птице» (Д.Т.Әбіровпен бірге) (1964ж.), Ұйғыр халқының алғашқы балеті болып есептелінетін Қ.Қожамьяровтың «Чин-Томур» спектаклін балетмейстер 1968 жылы қойды. Театр репертуарына З. Райбаев қойған «Ромео и Джульетта» (1972ж.), «Петя и волк» (1974ж.), «Золушка» (1986ж.) балеттері енді. 1974 жылы театр репертуары Кеңес хореография өнерінің шыңына айналған А.Хачатурянның «Спартак» балетімен толықты. Бұл балетті Мәскеудің Үлкен театрында қойған Ю.Григоровичтің редакциясының негізінде балетмейстер З.Райбаев қойған болатын. Оның Т.К.Мыңбаевтың «Фрески» (1978г.), А.Онесгердің «Мужчина и женщина», И.Ф. Стравинскийдің «Игра в карты» (1982г.), А.К.Глазуновтың «Раймонда» (1984г.) т.б. балеттері Қазақстан балет өнерінің өркендеуінде ерекше орын алды.

Сонымен қатар балетмейстер өзінің М.Төлебаевтың «Біржан Сара» операсынан «Мереке», С.Еркімбековтің «Шолпы», К.Күмісбековтің «Биші қайың», Н.Тілендиевтің «Ата толғауы» күйіне қойылған билерінде қазақ биінің бай пластикасы мен лексикасын пайдалана отырып, қимыл лирикасы мен темпераментін бере білді.

Сондай бидің бірі Сәкен Сейфуллиннің «Аққудың айрылуы» поэмасы бойынша қойған хореографиялық композициясы. Бұл биді қою барысында З.Райбаев композитор Мыңжасар Маңғытаевқа музыкасын арнайы жазғызған. Осы биді алғаш «Салтанат» би ансамблінің бишілері орындаған болатын. Қазір жер-жерде кәсіби би ұжымдары орындап жүр.

З. Райбаев билері техникалық күрделілігімен, суреттемесі мен лексикасының әр түрлілігімен, сахналақ әсем бояуымен ерекшеленеді. Сондай бидің бірі Серік Еркімбековтың музыкасына қойылған «Шолпы» биі Композитор Серік Еркімбековтің осы бір шығармасы Зауырбек ағамыздың шабытына қанат бітірді де лирикаға толы бір әсем би туындаған болатын.

Зауырбек Райбаев көп жылдар Абай атындағы мемлекеттік, академиялық опера және балет театрының бас балетмейстері қызметін атқарып біраз классикалық балеттер мен қатар ұлттық

балеттер де қойған болатын. Солай бола тұра ұлттық билерді қоюда да өз қол таңбасын қалдырған балетмейстер.

Мемлекеттік сыйлықтың иегері Кенжебек Күмісбеков шығармашылығы қазақ музыка өнерінде елеулі орын алады. Ол қай тақырыпқа жырласа да халық шығармашылығынан күш қуат алып, өзінше өрнек тапқан.

Сондықтан болар, Кенжебек Күмісбековтің «Биші қайың» атты шығармасына Зауырбек Райбаев би қойып, қазақ би пластикасының өрісін кеңейтті.

Зауырбек Райбаев үлкен композициялар қоярда көп жағдайда композиторлармен бірге жұмыс жасап, өз ойымен музыканың қаншалықты астасып жатқанына көңіл бөлген. Соның бір айғағы белгілі композитор Тілес Қажғалиевтің музыкасына қойылған «Қазақ өрнектері» биі болды. Зауырбек Молдағалиұлы осы хореографиялық композициясын 1992 жылы Алматы қаласында өткен Шара Жиенқұлова атындағы I-Республикалық Қазақ би байқауына арнап қойған болатын.

Зауырбек Райбаев өз замандас композиторларының шығармалары мен қатар халық композиторларының да күйлеріне билер қойған, соның бірі Дәулеткерейдің күйіне қойылған «Қос алқа» биі. Бұл би де біраз кәсіби би ұжымдарының орындауында биленген.

Иллюстрация 1. М.Төлебаев «Мереке» биі

Келесі бидің өз тарихы бар. Алғаш Сүгірдің «Шалқыма» күйіне Торғай облыстық филармониясының «Шертер» фольклорлық ансамблінің биші қыздарына арнап қойған. Ол сонау 1977 жыл болатын. Кейін бұл биді Халық қаһарманы Нұрғиса Тілендиевтің «Ата толғауы» атты күйіне көпшілік би ретінде «Гүлдер» ансамблінің бишілеріне қойды. Бұл би сол кезеңдегі барлық үлкен концерттерде биленетін және сыртқа шыққан би ұжымдарының төлқұжатына айналды. Біреулер «Аса таяқ» деп, ал біреулер «Қыздардың лирикалық биі» деп атап жүрді. Халық артисі Зауырбек Райбаевтың үлкен сахнадан түспейтін билерінің бірі Мұқан Төлебаевтың «Біржан-Сара» операсынан алынған Мереке биі. Міне осы билердің барлығы дерлік халықтың рухани талабын қанағаттандырып жүрген өнер шығармалары. Зауырбек Райбаевтың осы аталған билерінің барлығы дерлік хореографиялық білім беріп отырған оқу орындарының бағдарламасына енген.

З.М.Райбаев тек қазақ биін ғана қойды десек жаңылысамыз. Оған барлық ұлттар мен ұлыстардың би өнері жақын болатын. Ол хореография өнерінің әр түрлі жанрларын меңгерген балетмейстер. Мемлекеттік «Салтанат» би ансамблінде жұмыс істеген (80-жылдардың аяғы мен 90-жылдардың аяғы) кезінде ұжымның шығармашылық деңгейін көтеріп, Одаққа белгілі ансамбль дәрежесіне жеткізді. Балетмейстер жас орындаушыларға көп көңіл бөліп, оның шығармашылық деңгейінің өсуін бақылап отыратын.

Ол көркемөнер ұжымдары мен кәсіби би ансамбльдерінде көптеген билер қойды. Оның хореография училищесінің оқушыларымен, студенттермен, артистермен біріге жұмыс істеуі Қазақстанның кәсіби би өнерінің өркендеуіне өз қолтаңбасын қалдырды.

Әдебиеттер:

1. **Т. Ізім.** 2016 жылдың 28 қазан күні өткен «ҚР Халық артисі Зауырбек Молдағалиұлы Райбаевтың шығармашылығының Қазақстан хореография өнерінің дамуына қосқан үлесі» атты дөңгелек үстел есебі. Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25-жылдығына арналған мақалалар жинағы, Астана - 2016.